

Ю. К. Семениченко,

канд. екон. наук, доцент,
докторант кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

ПРИНЦИПИ АНАЛІЗУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОЗИЦІЇ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті досліджуються принципи аналізу, які є основою методології аналізу банківської діяльності. Обґрунтовано використання системного підходу до побудови методології аналізу. Здійснено оцінку літературних джерел щодо переліку та характеристики принципів, а також розроблено нову класифікацію принципів аналізу банківської діяльності.

Аннотация. В статье исследуются принципы анализа, которые являются основой методологии анализа банковской деятельности. Обосновано использование системного подхода к построению методологии анализа. Осуществлена оценка литературных источников по перечню и характеристике принципов, а также разработана новая классификация принципов анализа банковской деятельности.

Summary. In article principles of the analysis which are a basis of methodology of the analysis of bank activity are investigated. Use of a system approach to construction of methodology of the analysis is proved. The estimation of references under the list and the characteristic of principles, and also new classification of principles of the analysis of bank activity is carried out.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічний аналіз, аналіз банківської діяльності, методологія, принципи, системний підхід, системний аналіз, класифікація.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономический анализ, анализ банковской деятельности, методология, принципы, системный подход, системный анализ, классификация.

KEY WORDS: economic analysis, banking, methodology, principles, systems approach, systems analysis, classification.

Постановка проблеми. Дослідження діяльності банку як складної системи здійснюється на основі використання методології аналізу як цілісного інструментарію користувача — системного аналітика банку. Вочевидь, методологія як системний інструментарій повинна володіти функціональною повнотою, логічною завершеністю та системно-узгодженим взаємозв'язком принципів, прийомів та методів [1, с. 100]. Для досягнення цих якостей методологія аналізу повинна відповідати визначеним принципам, володіти конкретними властивостями і використовувати можливості системного підходу. Крім того, системний підхід повинен бути пристосованим для рішення реальних задач розвитку банку.

Отже, принципи — це базові положення, правила, яким необхідно слідувати в своїй життєдіяльності особам, персоналу або будь-якій організації, відповідно до них буде здійснюватися процес. Для економічного аналізу — це основні вихідні положення теорії аналізу, а також базис аналізу як науки. Принципи економічного аналізу регулюють процедурну сторону його методології, є складовими методів аналізу. Вивчення принципів аналізу, в тому числі аналізу банківської діяльності, з позиції системного підходу носить актуальний характер і дає можливість розробити методологію сучасного системного аналізу діяльності банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи економічного аналізу вивчало багато науковців, таких як С.Б. Барнгольц, С.К. Татур, М.Г. Чумаченко, М.І. Баканов, А.Д. Шеремет, В.М. Івахненко, Є. Мних, Г.В. Савіцька, В.Ф. Палій, І.М. Парасій-Вергуненко. До характеристики принципів аналізу банківської діяльності зверталися Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, Л.О. Нетребчук, В.І. Ганін, І.Ф. Прокопенко, Л.О. Примоска, К.Є. Раєвський, Р.І. Тиркало та багато ін. В працях учених лише поверхово зазначаються ці принципи або звертається увага на основні два-три, такі як системність, комплексність та ефективність. Однак немає розкриття сутності принципів, глибокого проникнення в базис економічного аналізу, що є підґрунтям для побудови методології аналізу.

Не дивлячись на досить повне освітлення в економічній літературі методичних підходів до аналізу окремих банківських операцій і оцінки їх ефективності, до сих пір залишаються недослідженими багато напрямів фінансово-економічного аналізу діяльності банків, що представляють важливе теоретичне і прикладне значення. Треба зазначити, що методологія аналізу банківської діяльності — це система принципів наукового дослідження аналізу банківської діяльності; науковий метод пізнання законів банківського бізнесу за допомогою сукупності аналітичних методів дослідження, що застосовуються в економічній науці відповідно до специфіки об'єкта — банківської діяльності [2].

Методологія включає також визначення понять, що використовуються в аналізі банківської діяльності, і принципи системного підходу до аналізу. Методологія допомагає вибрати тільки ті методи і процедури, які приведуть до головної мети управління банком.

У дослідженні буде застосовано систематичний підхід до аналізу економічних явищ і процесів, що проявляється в комплексному, взаємопов'язаному вивченні багатосторонніх зв'язків і взаємної обумовленості дії факторів організації банківської діяльності. Тільки попередній системний аналіз і розв'язання всього

комплексу організаційно-економічних проблем створює можливість для оцінки і врахування наслідків рішень менеджменту банку, які планується реалізувати. Науковці, які вивчали принципи аналізу в своїх працях, не врахували системоутворюючі принципи, які впливають на побудову аналізу діяльності окремих господарюючих суб'єктів і розвиток їх як системи. Також детально не було досліджено вплив цих принципів на систему аналізу в банках.

Постановка задачі. Мета дослідження полягає у вивченні наукової думки вчених щодо принципів економічного аналізу, розкриття їх сутності та системного підходу до формування принципів аналізу банківської діяльності.

Для досягнення цієї мети необхідне вирішення наступних взаємозв'язаних завдань:

- обґрунтувати необхідність дослідження принципів аналізу банківської діяльності;
- зробити критичний аналіз праць із економічного аналізу, аналізу господарської діяльності підприємств, аналізу діяльності банків, з'ясувати трактування сутності принципів аналізу;
- запропонувати новий системний класифікаційний підхід до принципів аналізу банківської діяльності, зробити висновки про перспективи його застосування в методології аналізу.

Виклад основного матеріалу. Принципи аналізу представляють собою основні правила, що повинні визначати формування методології, організації аналізу, поведінку суб'єктів аналізу в процесі аналітичної діяльності, характер взаємозв'язків системи аналізу із системою банку. Ці принципи є результатом узагальнення науковцем об'єктивно діючих закономірностей, норм, положень, які в силу своїх ознак стають загальними для системи аналізу діяльності любого специфічного суб'єкта.

Принципи об'єктивні, носять закономірний характер, відображають закономірності розвитку системи аналізу, зв'язані ланцюгом: розвиток банківської системи → управління банком → закономірності → досвід аналітичної діяльності → принципи аналізу. Роль принципів у системах аналізу визначається тим, що, з однієї сторони, принципи виступають як перелік основних законів проведення аналізу об'єктів різного роду, з іншої сторони — вони є правилами організації аналізу. В складній системі аналізу всі елементи тісно взаємодіють та знаходяться під взаємовпливом [3, с. 33]. Принципи та їх дотримання оказують суттєвий вплив на основні елементи методології і організації аналізу, такі як методи аналізу, а методи в свою чергу на технічні прийоми та способи (техніка застосування методів), процедури аналізу (по-

слідовність проведення операцій), інструменти (показники і цифрові дані) та їх інтерпретацію, працю виконавців, також за допомогою їх впливу визначаються способи управління аналітичним процесом, направлені на досягнення результату.

Виходячи із досліджених літературних джерел, можна побудувати рис. 1, який буде характеризувати досвід розвитку методології аналізу, в тому числі аналізу банківської діяльності. Розглядаючи аналіз як складну систему, не можна не зазначити принципи системного аналізу, які також суттєво впливають на побудову методології, хоча не всі з них можна використати для оцінювання банківської діяльності.

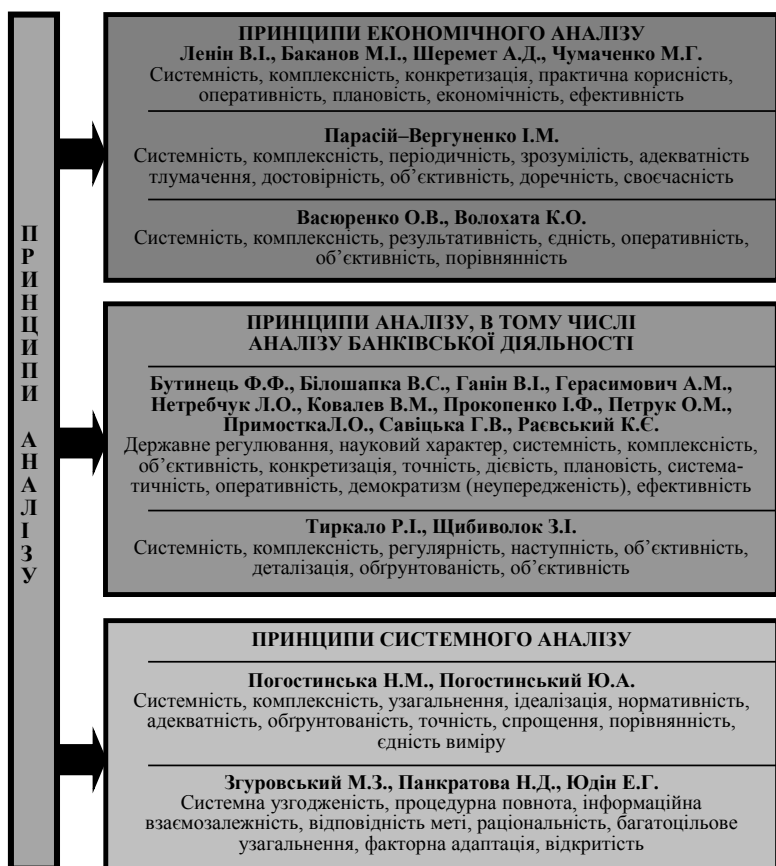

Рис. 1. Аналіз наукової літератури щодо переліку принципів аналізу [1—11]

Використавши системний підхід до розкриття принципів управління організацією Г. Кунца та С. О'Донелла, здійснимо класифікацію принципів аналізу, які притаманні банківській діяльності, та виділимо чотири блоки (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація принципів аналізу банківської діяльності

З рис. 2 можна побачити, що принципи поділяються за такою складовою аналізу, на яку вони безпосередньо впливають. Отже, для того, щоб задовольнити цілі аналізу, аналіз повинен мати науковий характер, прямувати до розвитку свого інформаційного, технічного та методичного забезпечення, мати економічність (знижувати витрати), виконуватися достовірно, процедури повинні бути відкритими, а також весь аналітичний процес повинен здійснюватися ефективно. За цих умов будуть виконуватися наступні цілі аналізу: 1. Задоволення різних потреб управління банком.

2. Обґрунтування поточних і перспективних планів (бізнес-плану банку, стратегій розвитку). 3. Контроль за виконанням планів і управлінських рішень під час проведення банківських операцій. 4. Виявлення можливостей всебічного поліпшення діяльності (резервів підвищення ефективності діяльності) тощо.

Розглянемо детальніше деякі принципи, які найбільш впливають на «дерево цілей» аналізу банківської діяльності. Перший, це науковий характер аналізу. Отже, аналіз базується на комплексному науковому підході, що передбачає використання провідного досвіду наукових методичних розробок, особливо із Сполучених Штатів Америки, Європи тощо [4, 5].

Принцип розвитку означає змінюваність діяльності банку як системи, її здатності до розвитку, розширення, нагромадження інформації. Принцип кінцевої мети можна також назвати принципом практичної реалізації аналізу, означає абсолютний пріоритет кінцевої мети аналізу для потреб менеджменту. Принцип відкритості показує не тільки відкритість інформації, але й те, що методи і прийоми аналізу повинні зберігати структурний взаємозв'язок і функціональну взаємодію, забезпечувати загальну результативність методології при заміні визначених процедур іншими.

Принцип або такі найважливіші властивості методології, як ефективність та економічність мають тісний взаємозв'язок. Це спроможність досягати кінцевий результат у формі рішення реальних системних задач за вибраний відрізок часу з практично допустимими витратами розрахункових, фінансових, трудових та інших ресурсів. Зміст даного принципу визначається практичною необхідністю співставлення ефекту від використання отриманого результату і витрат на його досягнення. Він заключається в тому, що економічний очікуваний ефект від рішення задач аналізу повинен бути співставлений із витратами. При цьому необхідно забезпечити виконання умов: песимістичного — отриманий ефект повинен компенсувати витрати; оптимістичного — отриманий ефект значно переважає витрати. Забезпечення точних, обґрунтованих результатів аналізу при найменших витратах ресурсів потребує постійного спостереження за вартістю банківських послуг, глибокого аналізу витрат за статтями [6, с. 38]. При цьому ретельно повинні аналізуватися не операційні витрати. Тільки системний аналіз і контроль за такими витратами, оперативний аналіз факторів, що впливають на них, допоможуть виключити нерациональні витрати на персонал, на кредитні та інші ресурси, що і забезпечує принцип економічності аналізу банківської діяльності.

Принципи розподілу функцій характеризують важливість розподілу повноважень, функцій між виконавцями аналізу — аналі-

тиками окремих відділів, керівниками цих відділів, керівниками управлінь банку, які займаються збором, обробкою та передачею інформаційно-аналітичного забезпечення, а також споживачами інформації аналізу — менеджерами вищої ланки — Правлінням банку, керівниками Департаментів.

Системність і комплексність є найважливішими принципами економічного аналізу, в тому числі аналізу банківської діяльності. Вони вимагають підходити до об'єкту як до системи, а також необхідності комплексного, багатобічного, повного відображення всіх значних властивостей об'єкта. Комплексність аналітичної діяльності виступає як множина виявлених її властивостей виконавцями аналізу. Тому комплексність може відображатися в методиці аналізу у відповідності із цілями і завданнями дослідника. При цьому системність передбачає, що виділений дослідником зміст повинен сформувати структуру, тобто відносини елементів системи аналізу до цілого.

Складність, що виявляється у великій кількості зворотних зв'язків, у тому числі в процесі прийняття стратегічних управлінських рішень на основі отриманих результатів аналізу. Адекватність повинна бути притаманна для визначень та понять, висновків, розрахунків, тобто ці елементи повинні визначаються однозначно, істинно. Розглянемо також принципи багатоцільового узагальнення та адаптації. Всі інші принципи достатньо відомі в методології аналізу, тому ми в своєму дослідженні на них зупинятися не будемо.

Принцип багатоцільового узагальнення характеризує те, що методи і прийоми повинні володіти достатнім рівнем узагальнення і забезпечувати рішення різнотипних класів завдань, що різняться за призначенням, цілями, галуззю застосування, природою об'єктів тощо. Принцип багатофакторної адаптації показує, що процедури і методи повинні адаптуватися як до особливостей системних завдань банківської діяльності, що відрізняються за рівнем складності та ступенем повноти вихідної інформації, так і до вимог споживачів інформації аналізу — менеджерів, в інтересах яких здійснюється вирішення завдань.

Висновки. Отже, вище названі принципи фінансово-економічного аналізу банківської діяльності лежать в основі його методології і проявляються в конкретних методиках. Системний підхід потребує координації всіх аспектів банківської діяльності та організації її аналізу. Насамперед, це веде до ув'язування завдань, що виникають у межах концепції ефективного аналізу, з місією банку, стратегічними цілями, що розроблюються на основі аналізу. Таким чином, подальше дослідження методології аналізу

банківської діяльності буде здійснюватися, як і принципів аналізу, на базі системного підходу. Яку стверджують професор Л.О. Примостка, інші дослідники, системний підхід повинен впроваджуватися в прикладній методології аналізу управління складними системами (банком) — у системному аналізі. Вважається, що він є найуспішнішою спробою впровадження системного підходу в практичну діяльність суб'єктів фінансово-господарського ринку.

Література

1. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. за спеціальністю «Банківський менеджмент» / [А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, А.В. Головач та ін.]; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. — Житомир: ПП «Рута», 2001. — 384 с. — С. 11.
2. Баканов М.И. Теория анализа хозяйственной деятельности: учебн. / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. — М.: Финансы и статистика, 1987. — 287 с.
3. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посіб. / О.В. Васюренко, К.О. Волохата. — К.: Знання, 2006. — 463 с. — С. 41.
4. Згуровский М.З. Системный анализ. Проблемы, методология, приложения / М.З. Згуровский, Н.Д. Панкратова. — К.: Наукова думка, 2005. — 744 с. (Проект «Наукова книга»).
5. Ладыко И.Ю. Общий менеджмент: Учебн. пособие / И.Ю. Ладыко, В.Г. Сумцов. — Луганск: Изд-во Восточноукраинского нац. университета имени Владимира Даля, 2004. — 282 с.
6. Облік та аналіз діяльності комерційного банку: [навч. посіб.]: У 2 кн. / Т.О.Плісак, С.А.Гагаріна, Л.В.Недеря, Л.О.Нетребчук. — Кн.2. — К.: КНТЕУ, 2003 р. — 308 с. — С. 61.
7. Парасій–Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Ірина Михайлівна Парасій–Вергуненко. — К.: КНЕУ, 2003. — 347 с.
8. Погостинская Н.Н. Системный анализ финансовой отчетности: Учебн. пособие / Н.Н. Погостинская, Ю.А. Погостинский. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. — 96 с.
9. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. пос. / І.Ф.Прокопенко, В.І.Ганін. — К.: Центр навчальної літератури, 2008. — 430 с. — С. 28—31.
10. Сумцов В.Г. Стратегічне управління підприємницькою діяльністю: Навч. посіб. /В.Г. Сумцов, П.Ю. Петров. — Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2004. — 448 с. — С. 56.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2010.